

Makale Bilgisi: Kar, E. (2023). Aristoteles'in Erdem Etiği Bağlamında Ötanazinin Değerlendirilmesi, DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, ss.416-432.	Article Info: Kar, E. (2023). Evaluation of Euthanasia in the Context of Aristotle's Ethics of Virtue, DEU Journal of Humanities, Volume:10, Issue:2, pp. 416-432.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 11.07.2023	Date Submitted: 11.07.2023
Kabul Edildiği Tarih: 05.10.2023	Date Accepted: 05.10.2023

ARİSTOTELES'İN ERDEM ETİĞİ BAĞLAMINDA ÖTANAZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Erman Kar *

ÖZ

Ötanazi Antik Yunanca iyi ölüm ifadesinden türeyen ve günümüzde etik, tıp ve hukuk gibi disiplinlerce ölme veya öldürme izni anlamlarında kullanılan bir problemi kapsamaktadır. Klasik veya güncel etik kuramları tarafından, özellikle de uygulamalı etik ve tıp etiği tarafından tartışılan problem birçok felsefi meseleye ve tartışmaya da sebep olmaktadır.

Bu çalışma uygulamalı etiğin temel problemi olan ötanazi meselesini Aristotelesçi ahlak öğretisi perspektifinden değerlendirmeyi, ötanaziye erdem etiğinin temel ilkeleri ve kavramları üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla ilk olarak ötanazinin türleri aracılığıyla mahiyeti ve neden güncel bir problem olduğu tartışılacaktır. İkinci olarak ise Aristotelesçi ahlak öğretisinin temel kavramı olan *eudaimonia* üzerinden erdem etiğinin temel ilkeleri ele alınacaktır. Bu değerlendirme tercih ve isteme kavramları üzerinden yapılacaktır. Kısacası bu çalışma temel olarak ötanazi probleminin Aristotelesçi erdem etiğinin temel ilkeleri, mutluluk, eylem ve tercih etme üzerinden değerlendirilmesi bu uygulamalı etik meselesine önemli bir alternatif oluşturmasını amaçlamaktadır. Aristoteles tarafından insanın rasyonel bir varlık olarak tanımlanması, akli başında olması ve kendi eylemlerini tercih ederek karar verebilme ayrıcalığı ötanazi için temel olarak değerlendirilecektir. Bu sebeple istemli ötanazinin erdem etiği üzerinden ahlaki kabul edileceği sonucuna varılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ötanazi, Aristoteles, Erdem Etiği, Eudaimonia, Tercih.

EVALUATION OF EUTHANASIA IN THE CONTEXT OF ARISTOTLE'S ETHICS OF VIRTUE

* Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Çankırı, Türkiye, ermankar@karatekin.edu.tr, ORCID:0000-0002-6013-7805.

ABSTRACT

Euthanasia covers a problem that derives from the Ancient Greek expression of good death and is used today by disciplines such as ethics, medicine, and law to mean permission to die or kill. The problem, which is discussed by classical or contemporary ethical theories, especially applied ethics and medical ethics, also causes many philosophical issues and debates.

This study aims to evaluate the issue of euthanasia, which is the main problem of applied ethics, from the perspective of Aristotelian ethics, and to analyze euthanasia through the basic principles and concepts of virtue ethics. Therefore, first of all, the nature of euthanasia through its types and why it is a current problem will be discussed. Secondly, the basic principles of virtue ethics will be discussed through eudaimonia and arete, which are the basic concepts of Aristotelian Ethics . This evaluation will be made through the concepts of preference and request. In short, the main purpose of the study is to evaluate the euthanasia problem through the basic principles of Aristotelian virtue ethics, happiness, action and preference, to create an important alternative to this basic applied ethics issue. The definition of human as a rational being by Aristotle, his sanity and the privilege of making decisions by choosing his own actions will be considered as the basis for euthanasia. For this reason, it will be concluded that voluntary euthanasia will be considered moral through virtue ethics.

Key Words: Euthanasia, Aristotle, Ethics of Virtue, Eudaimonia, Preference.

1. GİRİŞ

Aristoteles *Eudomos'a Etik* adlı çalışmasını *Leto* tapınağında yazılmış dizeler ile açar. Bu dizelere göre iyi, hoş ve güzel ayrı ayrı şeyler olarak tanımlanır. Aynı zamanda *Nikamakhos'a Etik*'in giriş cümlesinde Aristoteles her şeyin en iyisi, hoşu ve güzeli olarak *eudaimonia*- mutluluk kavramını işaret eder. Bu dizelerde adil olan şey en güzel olan, sağlıklı olmak en iyi olan, arzulanan şeye kavuşmak ise en hoş olan olarak tanımlanır. Dolayısıyla, Aristoteles'e göre en güzel, en iyi ve en hoş ifadelerinin her biri bütün araştırmaların, şeylerin ve nihayetinde insanında yegâne amacı olan *mutluluk* üzerinden tanımlanabilir (Aristoteles, 2009 , s. 9). İnsan yaşamının ereği, ulaşılması gereken amaç mutluluktur.

Ötanazi ise iyi ölüm olarak tanımlanmaktadır ve günümüzde çağdaş etik teorilerinin özellikle uygulamalı etiğin en kritik meselelerinden birisi olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı iyi ölüm olarak ifade edilen ötanazi meselesinin Aristotelesçi erdem etiği öğretisinin söz konusu ifade de tarif ettiği amaçsal-ereksel yaşam öğretisine uygun olup olmadığını irdelemektir. Aristotelesçi erdem etiği teleolojik etik (amaçsal-ereksel) anlayışı olarak değerlendirilir. Çünkü Aristoteles'e göre insanın temel olarak iki açıdan tanımlanması; ilkin insanın rasyonel, doğası gereği bilmeyi

arzulayan bir varlık olması, ikinci olarak da insanın diğer insanlarla bir arada yaşamayı doğası gereği arzulayan bir varlık olması onun iyi-yaşama erişmesinin belli bir ereksellikte tanımlanmasını da beraberinde getirir. İnsanların mutlu bir yaşamı elde etmeleri ancak ve ancak diğer insanlarla doğaları gereği bir arada yaşamalarına ve aynı zamanda bu eylemselliği **kendinde amaç olan iyi**'nin peşinden gidecek şekilde eylemesini gerektirir.

İlk olarak Aristotelesçi erdem öğretisinin söz konusu temel kavramlar tanımlanacaktır. Ardından insanın doğası gereği rasyonel bir varlık olmasının sonucu olarak eylemlerini akılsal yönü ile belirleyen bir varlık olmasının ilkelerinin irdelenmesi gerekmektedir. İnsan diğer canlılardan farklı olarak eylemlerini tercihleri üzerinden belirleyen ve bu tercihleri kendinde amaç olan iyi yaşama ulaşma yönünde yönlendirme yetisine sahip bir varlıktır. Tüm bu tanımlamalardan hareketle ötanazinin de bir tercih olarak değerlendirilmesi ve insanın akılsal yetisi ile bu karara, tercihe erişmesi erdem etiğinin çizdiği sınırlara ne derece dahil edilebileceği analiz edilmesi gereken temel sorundur.

2. Ötanazinin Tanımı Ve Türleri

Ölme veya öldürme izni anlamına gelen ötanazi kavramı Yunanca iyi anlamına gelen *eu* ve ölüm anlamına gelen *thanasia* kelimelerinden türemiştir. Dolayısıyla ötanazi, kelime anlamı açısından iyi ölüm ya da acısız ölüm anlamına gelmektedir. Günümüzde ötanazi problemi tıp, hukuk ve felsefe alanında ele alınmaktadır. Ötanazinin yasal olup olmaması üzerine yapılan tartışmalar hukuk alanında, ötanazinin uygulanma yöntemi açısından doktor-hasta- hasta yakını gibi ilişkileri üzerinden ele alınması tıp alanında ve nihayetinde uygulamalı etiğin kürtaj meselesi ile birlikte en önemli ahlaki problemlerini kapsaması bakımından da felsefe açısından tartışılmaktadır. Genel itibarıyla felsefenin, özel anlamda ise uygulamalı etiğin önemli bir problemi olması bakımından ötanazi meselesi şu kritik soru üzerinden ele alınır: Artık iyi yaşam tanımına uygun olmayacak, iyi yaşam tanımına aykırı gelecek bir halde katlanılmaz acılar çeken birisinin ölmeyi arzulaması veya o kişinin ölümüne karar vermek etik midir? Bu temel soru bağlamında ötanazi hem etimolojik tanımlaması açısından hem de iyi yaşam yoksunluğu karşısında tercih edilmesi olası bir seçenek olması bakımından nazikçe öldürme anlamına gelir.

Ötanazi meselesinin ahlak felsefesi açısından ele alınmasının ve uygulamalı etiğin kritik bir meselesi olarak tanımlanmasının bir diğer önemli sebebi de onun diğer ölme/öldürme türlerinden ayrı, bambaşka ahlaki ilişkiler dinamiğini barındırıyor olmasıdır. Örneğin ötanazinin, cinayet ve intihardan ayrı ve bağımsız bir ahlaki mesele olarak tanımlanmasının temelinde ölümün, ölmeyi arzulayan veya ölmesine karar verilen kişinin refahı ya da esenliği için gerçekleşme durumudur. Öte yandan intiharı seçen kişinin de kendi esenliği için bunu tercih ettiği ya da arzuladığı söylenebilir. Bu noktada ötanaziyi diğer ölme türlerinden ayıran ikinci etken olarak; acı, önlenemez ve engellenemez

derecede duyulan psikolojik ya da fiziksel acı, ele alınabilir. Kısacası ötanaziyi, hasta veya eylemin öznesi açısından refaha erme ve acıdan kaçma etkenleri açısından diğer ölme ve öldürme durumlarından ayıran etken esasen meseleye ölmeyi arzulayan kişinin perspektifinden bakmayı barındırır (Kuyurtar, 2007, s. 118). Son olarak ötanaziyi diğerlerinden ayrı kılan bir diğer özellik onun farklı türlere göre sınıflandırılmasıdır.

Ötanazi arzu edilme/tercih edilme durumuna göre üç, uygulama metoduna göre ise iki ayrı başlık üzerinden analiz edilir. Arzu edilip edilmemesine bağlı olarak; hastanın talebi üzerine gerçekleşen ötanazi *istemli ötanazi*, hastanın zihinsel veya fiziksel kapasiteye sahip olmamasına rağmen gerçekleşen ötanazi *istem-dışı ötanazi*, hastanın beyanda bulunacak yetisi olmasına ancak ötanaziye dair bir talebi olmamasına rağmen gerçekleşen ötanazi ise *istem dışı ötanazi* olarak adlandırılır. İkinci sınıflandırma ise hastanın ölme sürecine müdahalede bulunma ve müdahalesiz davranma durumuna göre yapılır. Bu bağlamda; hastanın arzu edip etmemesi durumundan bağımsız olarak, hastanın acı çeken haline herhangi bir dış etkene başvurmadan doğal sürece bırakarak son verme durumuna *pasif ötanazi*, hastanın acı çekme sürecini uzatmamak adına bir dış etken ile (iğne, ilaç, zehir gibi) sürece dahil olma durumuna ise *aktif ötanazi* denir. Bu ikili sınıflandırma birbiriyle bağlantılı olacak şekilde altılı bir kategorizasyonla genişletilir ve kısaca ötanazinin üçü aktif (istemli, istemsiz, istem-dışı) ve üçü pasif (istemli, istemsiz, istem-dışı) altı türü vardır.

Söz konusu sınıflandırmanın kısacası yapılmasının temeli Aristotelesçi etik öğretisinin istek-tercih etme üzerine yaptığı önemli vurgudur. Uygulama yöntemi bir tarafa, Aristotelesçi erdem etiğinin ötanazini problemi açısından bir alternatif oluşturup oluşturmayacağı özellikle arzu edilme/tercih etme sınıflandırılması üzerinden tartışılmalıdır. Çünkü bu çalışma söz konusu problemi, Aristotelesçi ahlak öğretisi üzerinden ele almayı ve ötanazinin ahlaki bir problem olarak ifade edilmesini sağlayan temel soruya (katlanılmaz acılar çeken birisinin ölmesi/ölme kararı alması etik midir?) alternatif bir yaklaşım getirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle ilk olarak Aristotelesçi erdem etiği nedir sorusu yanıtlanmalıdır. İyi yaşam'ı (*eudaimonia*) insan hayatı için zaruri bir erek olarak işaret eden Aristoteles'in bu öğretilerine göre iyi yaşam formlarını kaybeden, acılar içinde yaşayan birisi söz konusu olduğunda iyi-yaşam tanımlamasının ne derece söz konusu olacağı arzu, seçim ve tercih etme kavramları üzerinden değerlendirilecektir.

3. Aristotelesçi Erdem Etiği

Aristoteles *Metafizik* adlı yapıtını *bütün insanlar doğası gereği bilmek ister* tanımlaması ile açar (Aristoteles, 2006, s. 75). Bu ifade bizlere insanın mahiyeti üzerine önemli bir tanımlama vermektedir. Çünkü Aristoteles çalışmanın bu ilk paragrafından itibaren esas amacının insanı diğer canlılardan ayırt eden özellik olarak bilme ediminin üzerinde durmayı sürdürür.

Dolayısıyla insan doğası gereği bilmeyi arzulayan, bilginin peşine düşen ve bunu hiçbir amaç gözetmeksizin yapma arzusuna sahip bir varlık olarak diğer canlılardan ayrılır ve bu insan üzerine Aristoteles tarafından verilen ilk tanımlamadır. Buna karşın bilmek ya da bilgiyi arzulamak, insanın yegâne amacı değildir. İnsanın dünyada bulunma amacı bilgi peşinde koşmakla birlikte *bir arada yaşamaktır* da. Bir arada yaşama isteği insanı yine diğer canlılardan ayıran bir özelliği olarak tanımlanabilir. Aristoteles bu ayırt edici özelliği şöyle özetler: “İnsan arının ya da topluluk içinde yaşayan başka bir hayvanın olmadığı anlamda siyasal bir hayvandır. Çoğu kez dediğimiz gibi doğa hiçbir şeyi boşuna yapmaz insanı siyasal bir hayvan yapmak amacıyla da bütün hayvanlar arasında yalnız ona dili, anlamlı konuşma yetisini vermiştir” (Aristoteles, 2010, s. 9). İnsan *zoon politikon*'dur, sosyal bir canlıdır. Çünkü o diğer canlılardan farklı ve ayrı olarak normlara bağlı kalarak bir arada yaşamayı arzular. Bu iki tanımlama Aristoteles'in ahlak öğretisinin temel iki etkeni olarak değerlendirilir. İnsan bir arada yaşamak isteyen, bu istek doğrultusunda eylemde bulunan, rasyonel bir varlıktır. İnsanlar bilme arzusunun dışında başka bazı arzulara da sahiptir. Bu arzular aracılığıyla sahip oldukları istek ve tutkuların eşliğinde eylemde bulunurlar, bilmeyi, bilginin peşinde olmayı da bu açılardan insani eylemler olarak düşünebiliriz (Arslan A. , 2022, s. 243).

Eylemde bulunan varlık olarak tanımlanan insanın eylemleri doğrultusunda amaçladığı iyinin ne olduğu Aristotelesçi ahlak öğretisinin temel meselesidir. Bununla bağlantılı olarak *Nikomakhos'a Etik* iynin tanımlaması ile başlar. İyi her insanın, disiplin ve eylemin hedeflediği, arzuladığı şey olarak tanımlanır (Aristoteles, 2009 , s. 9). İnsanların mutlu bir yaşam elde etmesi için eylemlerini belirlemesi ve bu eylemlerini kendisinden dolayı istenen, **kendinde amaç olan** iyinin peşinden gidecek şekilde belirlemesi gerekmektedir. Çünkü Aristoteles'e göre “kendisi için aranan, başka bir şey için aranandan hiçbir zaman bir başka şey için tercih edilmeyen de hem kendileri için hem de onun için tercih edilenlerden daha fazla amaçtır. Hiçbir zaman bir başka şey için tercih edilmeyip hep kendisi için tercih edilene ise kendisi amaçtır diyoruz” (Aristoteles, 2009 , s. 17). Söz konusu tanımlama insan için iyi olanın, insanın kendisi için peşinden koştuğu şeyin ne olduğu sorusunu sormak gereklidir. Bu kendinde amaç olarak insan tarafından istenen şey *eudaimonia* olarak işaret edilir. İnsan eylemleri için arzulanan iyinin mutluluk olduğu, en çok mutluluğun böyle bir şey olarak tanımlandığı söylenir. Çünkü sadece mutluluk başka bir şeye ulaşmak için değil ancak kendisi için istenir.²

² Aristotelesçi ahlak öğretisinin teleolojik olduğu da böylece söylenebilir. Çünkü bu ahlak öğretisinde eylem kendinde iyi ya da kötü olarak tanımlanmaz. Eylemin temeli ya da niyeti o eylemi iyi ya da kötü yapan şey değildir. Aristoteles öğretisinde eylem

Eudaimonia kavramı *eu* ve *daimon* kelimelerinin birleşimi ile oluşan ve iyi yaşam anlamına gelen kavramdır. O halde insan eylemleri için iyi olanın amaçladığı, kendisi için istenen yaşam, iyi yaşamdır. Bu noktada ilk olarak iyi yaşamı sağlayan ve iyi yaşama karşılık gelen koşulların neler olduğunu sormamız gerekir. Aristoteles *eudaimonia* kavramını bir etkinlik olarak tanımlar. Bu etkinlik ruhun erdemine uygun etkinliğidir. Daha önce de belirtildiği üzere iyi yaşam insanın ulaşması gereken bir amaç ve temelinde eylemi barındıran bir etkinliktir.³ Peki, insan için bu etkinlik nasıl tanımlanmalıdır? *Zoon politikon* olarak tanımlanan insanın iyi yaşama sahip olduğunu hangi koşullar ekseninde açıklayabiliriz? Ve nihayetinde çalışmanın temel meselesi üzerinden; Aristotelesçi etik öğretisinin tanımladığı iyi yaşam tanımlaması üzerinden bu yaşam koşullarına sahip olmayan bir insanın ötanazi kararı veya ötanazi uygulaması etik midir? Başka bir deyişle Aristotelesçi ahlak öğretisinin temel ilke ve kavramları ötanaziyi ne derece içermekte veya onaylamaktadır sorusu yanıtlanması elzem bir sorudur. Görüldüğü üzere Aristoteles'in, ruhun erdeme uygun etkinliği olarak tanımladığı *eudaimonia* genel anlamda, kişisel memnuniyeti, hayata dair duyulan evrensel bir mutluluğu ifade eder (Aristoteles, 2009 , s. 17). Aristoteles'e göre ise mutluluk, sadece gerçekleştirilen, ortaya konan bir sonuç değildir, çünkü o ulaşılmak istenen amaç, kendinde bir amaç olarak tanımlanır. Bununla birlikte iyi bir hayat tarzı ya da yaşam biçimi olarak tanımlanan mutluluk Aristoteles tarafından salt bir hedef ya da amaç değildir, aynı zamanda nasıl iyi bir yaşam sağlanır, iyi bir yaşamın ilkeleri nelerdir onu da ortaya koymuştur. (Bayraktaroğlu & Özcan, 2020, s. 279).

Aristoteles'e göre insan diğer canlılarla, yaşamak-canlı olmak ilkesini paylaşır, ancak insanı diğer canlılardan ayıran temel onun sadece yaşamayı değil iyi yaşamayı arzuluyor olmasından geçer (Aristoteles, 2011, s. 23). Bu arzu, insanı diğer canlılardan ayrı kılan özelliği, rasyonelliği üzerinden ele alınır. O halde *eudaimonia* tanımı insan eylemleri söz konusu olduğunda ruhun akla uygun etkinliği haline dönüşür. Çünkü insanın en büyük erdemi rasyonel olması ve eylemde bulunurken, bir arada yaşarken rasyonel ilkelerden hareket etmesidir. İnsanın temel misyonu akla uygun eylem ve

---

yöneldiği şeye, nihai ereğine kısacası mutluluğa erişip erişememesine göre iyi ya da kötü olarak tanımlanır (Arslan A. , 2022, s. 246).

³ Amaçsallık ya da ereksellik ilkesi aslında Aristoteles'in ontolojisinde geçerli olan bir ilkedir. Her varlık belli bir ereğe, kendi *aktüelitesini* gerçekleştirmeye doğru bir harekete sahiptir. Aynı şekilde ereksellik onun erdem etiği için de geçerlidir. Bu noktada etik gereğince belirtilen ve üzerinde durulan temel amaç eylemlerde yer alan iyi olandır. İyi bütün şeylerin ve özellikle eylemlerin ereğidir. Bu ereğe ulaşmak için, iyinin elde edilmesinde doğru eylemlerde bulunma konusu öne çıkmaktadır

faaliyette bulunmaktır ve bu misyonu en mükemmel biçimde gerçekleştirmesi ise onun erdemi olarak tanımlanır (Arslan A. , 2022, s. 248).

O halde, insanın iyi bir yaşama erişmesi kendi ruhuna uygun etkinliğe sahip olması ile mümkün olacaktır. Ancak bu etkinlik veya eylem, herhangi bir fiziksel eylemden farklıdır. (Örneğin: a noktasından b noktasına hareket etmek gibi bir eylem değildir). İnsanın rasyonel doğasına uygun bir yaşam sürmesi onun hayatı boyunca etkin bir şekilde gerçekleştirdiği bir etkinliktir. Ancak bu noktada sormamız gereken önemli bir soru mevcuttur? İnsanı diğer canlılardan ayrı kılan rasyonel yapısı onun iyi yaşama erişmesi için en ayırt edici olarak işaret edilirse, akıl sahibi her bir canlının erdemli olması gerekmez mi? Aristoteles bu problemi insan ruhunu **akıl sahibi** ve **akıl-dışı** olmak üzere ikiye ayırarak çözümler. İnsanın bitkiler ve hayvanlarla paylaştığı beslenme, hareket etme gibi etkinlikleri gerçekleştirdiği yön akıl-dışı ya da akılsal olmayan ruhun işidir (Aristoteles, 2011, s. 43). Bununla birlikte insanın akılsal yönü de akıldan pay alan ve akla sahip olan yön olmak üzere sınıflandırır. Aristoteles tarafından tanımlanan insanın rasyonel doğasının insanın akla sahip yönü üzerinden bu tanımlamaya karşılık geldiğini söyleyebiliriz. Akıldan pay alan yön yine aynı şekilde insanın akılsal ruhuyla bağlantılıdır. Ancak o akılsal olmayan bitkisel ve hayvansal ruhtan da ayrılır. Aristoteles akıldan pay alan tarafın insanın arzulayan-iştah duyan-tercih eden yön olarak ifade eder (Aristoteles, 2011, s. 47).

Söz konusu ayırım şu açıdan önem arz etmektedir: İnsanda var olan arzulama ve iştah duyan yetisi, akıldan tamamen bağımsız olarak ele alınmaz. Çünkü insan arzu ve iştahları doğrultusunda kararlar verir ve tercihlerde bulunur. Bu tercih ve karar verme yetisi hayvansal veya bitkisel ruha ait olmayan özellikleridir. İnsan davranışlarını hayvan davranışlarından ayırt eden ve o davranışlara ahlaki eylemsellik yükleyen akılsal yönün bizzat kendisi olmakla birlikte akılsal yönün akıldan pay alan tarafı olarak da işaret edilebilir. Aristoteles bu durumu kısaca şöyle ifade eder: “Madem insanla ilgili erdemi inceliyoruz, kabulümüz şu olsun: ruhun akıldan pay alan iki yanının ikisi de aynı tarzda akıldan pay almaz: biri buyurmakla, öteki boyun eğmekle, söz dinlemekle akıldan pay alır” (Aristoteles, 2020, s. 24). Bu noktada doğası gereği rasyonel bir varlık olan insanın her eyleminin bu rasyonel ilkeler doğrultusunda gerçekleşmeyeceği aşikârdır. Çünkü kimi eylemler ruhun akıldan pay almayan kısmı tarafından belirlenebilir. Eylemi erdemli kılacak olan şey, onu ortaya çıkaran arzu ve isteğin akli takip etmesidir.

Aristoteles’in aradığı ya da idealize ettiği, mutluluğa ulaşmak üzere kritiklerini belirttiği ruhta hem akli hem de gerektiğinde ona karşı koyabilecek, başka doğrultularda seçimlerde bulunabilecek, tercihin öznesi olarak tanımlanabilecek bir yeti söz konusudur. Aristoteles bu yetiyi arzu veya iştahla tanımlar. Bu arzu iştah veya isteğin akli takip etmesi halinde, yani

onların doğru olarak tanımlanma durumunda ya da bu tarz eylemlerin **akıllı bir arzu** olduğu durumlarda erdemli davranışa karşılık geldiğini, yanlış olduğunda yani esasen akli takip etmemesi durumunda ise akıllı olmayan ve haliyle erdemsiz davranışa karşılık gelecektir (Arslan A. , 2022, s. 250). O halde iyi, her eylem ve tercih söz konusu olduğunda kendinde amaçtır. Çünkü bütün eylemler ve bütün faaliyetler her şey onun uğruna ve ona ulaşmak için yapılmaktadır. Bu mesele üzerine Aristoteles şöyle der: “Bütün yapılanların bir amacı varsa, bu, yapılan iyi olur; amaçları daha çoksa, iyi bunlar olur” (Aristoteles, 2009 , s. 16). Bu noktada üzerinde durulması gereken önemli bir mesele söz konusudur: Bir şeyin iyi olabilmesi ya da bir şeyin iyi olarak tanımlanabilmesi amacıyla yapılan eylemin bir amacından mı söz etmeliyiz yoksa yapılan eylem bizzat kendi başına bir amaç olarak mı işaret edilmeli? Aristoteles’e göre iyi’nin ve hatta iyi yaşamın tanımı aşıkardır: iyi hatta en iyi; *kendisi amaç olan bir şey* olarak tanımlanır. Bu sebeple Aristoteles’in ahlaki yaşam formu üzerinden şekillendireceği iyi, kendisi amaç olan şeydir.

O hâlde, kendisi amaç olan birden fazla şey söz konusuysa iyi olarak işaret edilen şey en çok kendisi amaç olan şeydir. Bir derecelendirme söz konusuysa iyi en çok kendisi amaç olandır. Çünkü iyi aynı zamanda kendisi için istenen, arzulanan ve tercih olunan şeydir. Dolayısıyla kendisi amaç olan şey her zaman kendisi için istenen ve aynı zamanda başka bir şeye tercih edilmeyen şey olarak tanımlanır. “Demek ki yapılanların amacı olarak mutluluk kendisi amaç ve kendine yeter bir şeydir” (Aristoteles, 2009 , s. 17). İnsan için en yüksek iyi araçsal olanda bulunmaz. İnsanın en yüksek iyisinin kendinde amaç olması gerekmektedir. Bu bakımdan en yüksek iyi olarak tanımlanan *eudaimonia*’nın haz ile bağlantılı olan, geçici veya psikolojik bir ruh durumuna karşılık gelmediğini belirtmek gerekir. Erkizan’ın (2002, s. 235) belirttiği üzere insan kendi kendisini ancak ve ancak başka hiçbir şeyin ereği ya da amacı olmayan bir mutluluk alanında yaratır. Bu alan zaten ontik öznenin kendisini en yetkin haliyle duyumsadığı alandır. Bu bakımdan bir kişinin *eudaimonia*’ya ulaşmış olması ya da mutluluk ilkelerine sahip olması bir bütün olarak yaşam boyunca erdemli bir yaşama erişmesi anlamına gelmektedir. Söz konusu mutlu olma durumu yaşamın belli bir kısmına ait olan *hazza* dayalı mutluluklardan ayrılır, erdeme dayalıdır. Platon ve Stoacılar için de *eudaimonia* tanımı gereğince erdem hem gereklidir hem de yeterlidir (Shaw, 2009, s. 530).

4. İsteme ve Tercih (*Proairesis*) Bağlamında Erdem

Aristoteles’e göre ruh, bütün canlıların ortak ilkesi olarak ele alınır, hatta doğrudan canlılık ilkesi olarak tanımlanır. Rasyonel veya akılsal ruh, insana özgü bir özelliktir. Bitkilerde beslenme, hayvanlarda hareket-duyum ve imgeleme yetilerini sağlayan ruh insan söz konusu olduğunda hareket, düşünme, algılama, yargılama ilkesi olarak ele alınır (Aristoteles, 2011, s. 138). O halde, insanın akıl sahibi olması, akli başında olması canlı olarak ayırt

edici özelliğine karşılık gelmektedir. Bununla birlikte, aklını etkin olarak kullanabilmesi, eylemlerini buna göre, akli başında olma yetisi üzerinden sonuçlanacak ereksel ilkeler ile oluşturmasının temelidir. İnsan tercihte bulunan, tercihler arasında seçim yapabilme kapasitesine sahip olan bir varlıktır. Böyle bir varlık olarak tanımlanan insan etik ilkeleri kendi yaşamında uygulayabilen, yani akla uygun yaşayandır. Yalnızca böyle bir yaşama tarzının sonucu olarak mutlu olur. Akla uygun olmayan ya da akılsal olmayan eylemlerde bulunan insan mutlu olamaz ya da iyi bir yaşama sahip olamaz. Dolayısıyla insan tercihte bulunan, yani iki seçenektan birini belirleyebilecek olanağa sahip bir varlık olarak tanımlanır (Ketenci & Topuz, 2013, s. 8).

Tercih, üzerine düşünüp taşınılan eylem olarak tanımlanır, eylemin kaynağı arzu ile birlikte bir amaç peşinde koşan akıldır. Tercih, arzu ve iştah duymaya oranla erdeme daha yakın olan ve erdemle ilişik bulunan şey olarak da tanımlanır. Seçme veya seçim dediğimiz şey gücümüz dahilinde olan şeyleri düşünüp taşınmaya dayanan arzudur veya Aristoteles'in de ifade ettiği gibi arzu eden akıl veya akıllı arzudur ve bu tür bir eylemin ilkesi, insandır (Ross, 2011, s. 312). Bu sebepten dolayı da tercih seçime karşılık gelerek tanımlanır ama her seçim üzerine düşünüp taşınılmadan gerçekleştiğinden dolayı tercih değildir. Tercih edilmiş şey, üzerine uzunca düşünülmüş arzudur. Tercih elimizde olan şeylerin seçeneklerin ya da seçimlerin, enine boyuna düşünülmesiyle arzuya dönüşür. Aristoteles tercih etme ve seçme arasındaki farkı *Eudemos'a Etik*'te şöyle tanımlar: "Tercih (*proairesis*) bir seçimdir (*hairesis*), ama her seçim bir tercih değildir. Tercih biri yerine (*pro*) bir başka şeyi seçmedir. Bu ise incelemeyen ve düşünüp taşınmadan bağımsız olmaz. Bunun için tercih düşünüp taşınılacak bir sanıdan kaynaklanır." (Aristoteles, 2020, s. 44). Yunanca *proairesis* kavramı üzerinden tanımlanan tercih kavramı, bütün başka seçeneklerden önce gelen, önce seçilmesi gereken anlamına karşılık gelir. Bu tanımlama üzerinden; tercih, enine boyuna düşünülerek ele alınan, *düşüncenin sonucu* olan durumlarda söz konusu olacaktır. İnsan sadece birden fazla seçenek karşısında olan durumlar ve eyleyebileceği ihtimali olan şeylerle ilgili böyle bir etkinlikte bulunur.

Dolayısıyla konuyu belli durumlara bağlı olan eylemleri gerçekleştiren birinin sahip olduğu erdemler üzerine çekerek, ele alınan eylemin o eylemi "isteyerek" ya da "istemeyerek" yapmasına yöneltebiliriz. "İmdi isteyerek yapılan nedir, istemeyerek yapılan nedir, tercih nedir, bunları belirlememiz gerekiyor. Madem erdem ile kötülük onlarla belirleniyor, öncelikle isteyerek yapılan ile istemeyerek yapılanı ele almak gerekiyor. Bunlar şu üç şeyden biridir diye düşünülse gerek: ya bir iştaha göre, ya bir tercihe göre, ya da bir çıkarıma göre: isteyerek yapılan bunlardan birine uygun olan; istemeyerek yapılan ise bunlardan birine aykırı olandır." (Aristoteles, 2020, s. 34). Aristoteles'e göre bir eylem, bir kişinin yapan ya da maruz kalan olarak hiç etkisi olmadan gerçekleştiriliyorsa bu tarz eylemlere **zorla yapılan**

eylemlerdir deriz. Aristoteles'in üzerinde durduğu bir başka eylem türü ise **bilgisizlikten dolayı** ortaya çıkan eylemlerdir. Aristoteles'e göre bir eylem bilgisizlikten dolayı ortaya çıktıysa ve sonucunda pişmanlık mevcutsa, istemeyerek yapılmış demektir. Kısacası bilgisizlikten yapılan eylemlerle bilmeden yapılan eylemler aynı değildir.

Erdem ve iyi yaşam eylemleriyle ortaya çıktığından dolayı, eylemlerin isteyerek mi yoksa istemeyerek mi yapıldığını ortaya çıkarmak erdemli bir yaşam tanımı açısından son derece önemlidir. İstemeyerek yapılan eylemler, zorla-maruz kalarak ortaya çıkan eylemler; “yapanın da maruz kalanın da dışında bulunan, böyle olduğundan dolayı da yapanın ya da maruz kalanın hiç payı olmadan yapılan zorla yapılandır” (Aristoteles, 2009 , s. 44). Buna ek olarak Aristoteles erdemlerin nihai ereği mi belirlediği yoksa bu ereğe giden araçları mı belirlediğine dair de bir incelemede bulunur. Aristotelesçi erdem etiğine göre erek temel ilkedir, temel bir belirlenimdir. Bu ereğin mahiyetinin tanımlanması, temel ilke olarak kabul edilmesi söz konusu olduğunda ona yönelik- o amaca erişmeye dair araçlar ortaya çıkmaya başlar. Buna göre erdem ereğe yönelik olanların tercihi demektir (Aristoteles, 2020, s. 42).

Dolayısıyla Aristoteles'e göre *prohairesis* kavramı, tam da erdem etiğinin gerektirdiği anlamda ve halde, üzerine düşünüp taşınarak hareket etme ve seçim yapma anlamlarında kullanılır. Bu bakımdan eylemlerin hem sonucunda hem de o sonuca götüren ilkeler söz konusu olduğunda bu kavram önem arz eder. Bennett (2001) bu kavramı, Aristoteles etiğinin genel çerçevesine de uygun bir karşılığa gelecek şekilde “iradi tercih” olarak tanımlar. Söz konusu tanımlama tercih etmeyi seçme işleminde ayıran şeyin, iradeyi kullanmak, iradi bir etki sonucunda belli bir sonuca varmak anlamlarını karşılaması bakımından yerinde görünmektedir. *Prohairesis*'in seçimden ayrı tutulmasının bir diğer sebebi de şöyle özetlenebilir. Seçim, arzuların hareketle ortaya çıkmaktadır. Hemen her seçimin temelinde ve onun nihai bir karar olarak tanımlanmasında arzular söz sahibidir. Oysa *prohairesis* hem arzunun hem aklın söz sahibi olduğu bir eyleme biçimidir (Hatipoğlu, 2014, s.48). Kişinin arzuları doğrultusunda eylemine yönelmesi onun bir seçim yapmasını gerektirirken, bu amaca ulaşabilmek adına en iyi eyleme sahip olmak uğruna iradesini kullanması o seçimi bir *prohairesis* haline getirmektedir. Bu sebeple her tercih arzuyu da barındırması bakımından bir seçimdir ancak her seçim tercih olarak tanımlanamaz. Tercih iradeyi de barındırması bakımından seçimden ayrılır. Tam da bu sebeple erdem ve erdemli eylemde bulunmak söz konusu olduğunda *prohairesis*'in önemi söz konusu olmaktadır. *Prohairesis*, doğrudan erdemle bağlantılıdır çünkü erdemler bir amacı destekleyen yollarla ilgilidir ve *prohairesis* o amacı destekleyecek yollarla ilgili olarak enine boyuna düşünmeyi barındırır (Hatipoğlu, 2014, 49).

Erdem etiğinin temel ilkeleri bu noktaya kadar kısaca değerlendirilmiş oldu. Öncelikle Aristoteles'in ikili insan tanımı insanın rasyonel bir varlık olması ve eylemlerini bu özelliği üzerine belirlemesi üzerine odaklanmaktadır. Erdem etiğinde bu değerlendirme insanın iyi yaşamı kendine amaç edindiği ve bu amaca, iyi yaşama ya da *eudaimonia*'ya ulaşmak için erdemlerin, tercih ve işlev üzerinden tanımlanmasını gerektirmiştir. Bununla birlikte ötanazi problemi de söz konusu olduğunda, *eudaimonia* yalnızca acı ve kederden arındırılmış bir hayat anlamına da gelmez. Zira öyle olmuş olsaydı çok az kişi mutlu bir yaşama sahip olabilirdi. Ancak şu açıktır ki Aristoteles için erdemli bir insan (iyi yaşama erdemine uygun tercih, seçim ve eylemlerle erişmiş bir insan) acı ve kederle baş etmenin yollarını daha kolay bulabilir (Shaw, 2009, s. 531). Ölüm söz konusu olduğunda her erdemli insan çıkış yolunu kolaylıkla bulamaz. Erdemli bir insan şanssızlık sonucu ortaya çıkan olumsuzluklarla baş edebilse bile ölüm veya hayata onurlu bir veda söz konusu olduğunda yardım isteyebilir, kendi arzusu ile ölmeyi tercih edebilir. Bütün bu tanımlamalar ve belirlenimler üzerinden ötanazinin ahlaksallığı irdelenmelidir.

5. Ötanazi Problemini Aristoteles Etiği ile Değerlendirme

Söz konusu etkenler Aristotelesçi ahlak öğretisinin temellerini ve aynı zamanda bir eylemi ahlaksal kılan şeylerin neler olabileceğini kısaca özetlemektedir. O halde bir eylemin ahlaksal bir eylem olarak tanımlanabilmesi eyleyen ve eylemde bulunan kişinin bu eylemi bilerek yapmasından geçmektedir. Bilerek eyleme ise eylemin seçilmesi ya da tercih edilmesi ile tanımlanmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere eylemde bulunan öznenin eylemlerini bu doğrultuda meydana getirmesi ve nihayetinde eylemin sonucuna yani amacına odaklanarak söz konusu eylemselliğini karakteri haline getirmesi genel anlamda ahlaksal eylemde bulunmanın temel tanımı olarak bizlere sunulmaktadır. Söz konusu tanım ötanazi gibi önem arz eden ve seçim, tercih etme ve özgür irade ile karar verme gibi etkenlerle birlikte ele alınan bir problem söz konusu olduğunda nasıl değerlendirilebilir?

Aristotelesçi erdem etiği gereğince bir eylemi doğru bir eylem ya da ahlâki bir eylem kılan şeyin temelinde, o eylemin ortaya çıkmasında herhangi bir zorlamanın olmaması yatmaktadır. O halde, ilk olarak istemli ötanazi söz konusu olduğunda bu ahlak öğretisi gereğince herhangi bir etik ihlalden söz etmek kolay görünmemektedir. Eylemde bulunan kişinin kendi tercihi doğrultusunda (herhangi bir zorlama olmaksızın) ölümü seçmesi söz konusu ahlaksallık ilkesi doğrultusunda değerlendirildiğinde yanlış görünmemektedir. Ötanazinin ahlaki bir problem olarak ele alınmasında diğer önemli kriter olarak değerlendirilen acı çekme hâli ve bu hâl içerisinde bir tercih yapma durumu elbette ki problemi başka bir açıdan ele almayı gerektirir. Nihayetinde karar veren veya ölmeyi tercih eden kişi eğer acı çekiyor olmasaydı ve şartlar gerektirmeseydi ölmeyi istemeyeceğine dair bir

itiraz ile karşılaşabiliriz. Ancak burada erdem etiği doğrultusunda üzerinde durulan şey karar verilen şartlar değil, karar vermenin altında tercih etme ve istemenin ne derece rol oynadığıdır. Zaten acı çekme, iyileşemez veya tedavi edilemez bir hastalığa yakalanmadığı halde, ölmeyi tercih eden birisinin durumunu ötanazi değil, örneğin bir başka ölüm türü olarak intihar üzerinden de tartışmamız gerekecektir.

İkinci olarak, Aristoteles etiği gereğince bir eylemin ahlaki değeri onun ne derece bilinçli veya bilerek yapılıyor olmasından geçmektedir. Hâliyle, istemli ötanazi dışında kalan istemsiz ve istem-dışı ötanazinin ahlaksallığı erdem etiği kriterleri söz konusu olduğunda negatif bir değerlendirmeye tabii tutulmalıdır. Çünkü Aristoteles'e göre bir eylemi istemeden yapmak ve bilmeden yapmak arasında fark vardır. İstemsiz ötanazi tanımı gereği ölme eyleminin arzu edilmeden- istenmeden uygulanması olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden söz konusu eylemin sorumlusu eylemin sonucunun faili değildir. Eylemin sonucunda bireysel otonomisini kaybedecek olan kişi ile eylemi gerçekleştiren ya da eylemin faili olarak eylemin sorumluluğunu alacak kişi farklı kişilerdir.

Eğer, ötanazi problemini bir hak meselesi olarak değerlendirecek olursak, hastanın söz konusu iki seçenekten birini tercih ettiğini söylememizin herhangi bir yanlışlığı yoktur. Bu seçeneklerden ölümü tercih etmesi de en az bu sebepten dolayı etik kabul edilmelidir. O halde, ötanazi erdem etiği gereğince de isteyerek yapılan, her zaman olanaklı olan ve eylemi seçenekler arasından birine yönelerek oluşan bir tercih olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte Aristoteles istemeden ortaya çıkan eylemler üzerinde de durmaktadır ve bu tarz eylemler ya bilmeden ortaya çıkar ya da bilgisizlikten dolayı ortaya çıkar. Örneğin, istemsiz ya da istem-dışı ötanazide eylemin failinin hekim ya da hasta yakını olduğunu göz önüne alacak olursak bir hekim hastanın hayatını sonlandıracak ilacı bilmeden veremez. Eğer, söz konusu ilaç doktor tarafından hastaya verilmişse ya sonuçlarının bilgisine bağlı olarak ya da bilgisizlikten verilmiştir. Bilgisizlik sebebiyle hastaya verilmişse bu mesele tıp etiğinin ayrıca tartışılması gereken bir problemi haline gelir. Bilerek vermiş olması ise istemeden ortaya çıkan eylemler olarak ele almamız gerektiğinde hastanın doğrudan sorumlusu olmadığı bir eylemi ortaya çıkaracaktır. Kısacası erdem etiği temelinde karar verme ve rasyonel düşünüp-taşınma ilkeleri doğrultusunda belirlediği kriterler ile istem-dışı ve istemsiz ötanazi söz konusu olduğunda onay veren bir bakış sergilememektedir.

Üçüncü olarak erdem etiğinde ahlâki eylemin temel kriterinin tercih olarak tanımlanması ve Aristoteles tarafından **tercihin kendi elimizde olan şeyler üzerine enine boyuna düşünmek** olarak tanımlandığı göz önüne alınacak olursa istemli ötanazi söz konusu olduğunda herhangi bir ahlaki ihlalden söz etmek mümkün görünmemektedir (Aristoteles, 2009 , s. 45). Ancak yine de söz konusu ahlaksallık kriterinde geçen enine-boyuna düşünme

ilkesinin ötanazi kararı verecek kimse için ne derece mümkün olduğu tartışılabilir. Her ne kadar Aristoteles etiği ahlaki eylemde bulunma ve rasyonalite arasında güçlü bir bağ kurmuş olsa da her eylemin ve bu eylemi doğuran kararın rasyonel bir karar olup olmadığı hakkında yeterince açık olamamıştır. Kısacası Aristoteles'in etiğinde eylemlerin özgür iradeler tarafından belirlenmiş olması ve belli bir ereğe göre oluşmuş olması temel kriterler olarak belirlenmiş olsa da özgür iradenin ne olduğu konusunda yeterli detayı bulamayız. Yine de salt akıl ve rasyonel olana ait olarak tanımlamadığı ve arzuya da yer verdiği eylemde bulunma tanımlaması gereğince Aristoteles'in özgürlük meselesine yer açtığı da söylenebilir.

Son olarak Aristoteles'in mutluluk ve mutlu yaşam sürme tanımlamalarına yeniden bakmalıyız. Aristoteles için sadece yaşamak değil aynı zamanda iyi yaşamak insanın ereğidir. İyi yaşamak mutlu bir yaşama sahip olmak ve mutlu bir yaşam sürmekle tanımlanır. Bununla birlikte mutlu sürülmüş bir yaşamın mutlu bir şekilde sonlanması da gerekmektedir. Nihayetinde ölme biçimi ya da ölüme giden yol da yaşamın bir parçasıdır. Aristoteles acılar içinde ölmüş, acınacak bir şekilde ölmüş birisinin mutlu sayılmayacağını vurgular (Aristoteles, 2009 , s. 23). Acı çekerek veya insan onuruna yakışmadan ölüme gitmek insan yaşamının da mutlu bir yaşam olarak tanımlanmayacağını gösterir. Mutlu bir yaşamı kendi onuru için ve kendinde erek olarak arzuladığı şekilde dizayn eden ve arzulayan insanın ölümü de aynı şekilde 'iyi' olmayı hak eder. Hâliyle ötanazinin tanımı gereği iyi ölüm olması, insanın kendi onuruna yakışacağı için bireysel otonomisi doğrultusunda ölmeyi istemesi erdem etiğine uygun düşmektedir.

Bu noktaya kadar Aristoteles'in özellikle isteme ve tercih kavramları üzerine temellendirdiği etik öğretisinin ötanazi meselesine pozitif bir alan açtığı, dolayısıyla ötanazinin ahlâki bir eylem olarak değerlendirilebileceğinin üzerinde durduk. Bununla birlikte Aristoteles gerek *Politika* adlı yapıtında gerekse de söz konusu ahlak çalışmalarında ölüm meselesi üzerine ileri sürdüğü argümanlarla, acıdan kaçmak için ölmeyi istemenin onaylanabilecek bir davranış olmadığını da vurguladığı görülmektedir. *Nikamakhos'a Etik* adlı yapıtında şunları söyler: "Yoksulluktan, aşktan ya da acıdan kaçmak için ölmek bir yiğidin değil, bir korkağın işidir; çünkü zor şeylerden kaçmak gevşekliktir ve güzel olduğu için bir katlanma değil, kötü olandan kaçmaktır" (Aristoteles, 2009 , s. 59). Bu görüş Aristotelesçi ahlak öğretisini politikanın bir parçası olarak almak olarak da değerlendirilebilir. Zira insan ancak bir toplum içinde mutlu olabilir, sadece toplum içinde olmak insanın bireysel mutluluğu bulabilmesine zemin hazırlayabilir. Yoksulluk, acı ya da aşk ancak bir toplum içinde var olmanın gerekliliği ya da kaçınılmaz sonlarından bazıları olarak tanımlanabilir. O halde eğer erdem etiğini Aristotelesçi politika düşüncesinin bir uzantısı ya da bir parçası olarak değerlendireceksek toplumsal yaşamın gerekliliklerinden kaçmak insanı mutsuz kılacağından, ölmeyi tercih etmek etik olmayacaktır. Aristoteles öğretisinde etik ve

politikanın aynı temele dayandığı ve politik iyiliğin temelinde bireysel iyiliğin olduğu düşüncesine katılmakla birlikte, bireysel karar verme ve eylemde bulunmanın politik kriterler çerçevesinde ele alınması gerekliliği düşüncesine karşı çıkılabilir. Bununla birlikte yaşamak Aristotelesçe kıymetli iken akla uygun yaşamak daha büyük önem arz eder. Onun ahlak öğretisi politika görüşü ile paralel alındığında ölmek ya da ölmeyi istemenin etik olmadığı dolayısıyla ötanazinin kabul edilebilir olmadığı sonucuna varmak gerekir. Ölmek bir kişi için varılabilecek en hazin sondur, çünkü artık onun hayatı ile ilgili iyi veya kötü denebilecek şey, hayatın bizzat kendisi artık yoktur (Aristoteles, 2009 , s. 57).

Bütün bunlara ek olarak Aristotelesçi etik öğretisi gereğince önem arz eden yaşamın kutsallığı meselesi üzerinden de ötanazi problemi ve erdem etiği arasında bağlantı kurmak mümkün olacaktır. Sözümlendiğimiz bağlamlara ek olarak *Eudemos'a Etik* adlı yapıtında Aristoteles yaşamın kutsal sayılmasını vurgularken, sadece yaşamının değil iyi yaşamının da rasyonel insanın kutsalı olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Genellikle bu çalışma *Nikomakhos'a Etik* boyunca irdelenen temel kavram ve temel problemlerle bağlantılıdır. Hatta çoğunlukla bu yapıt kısa bir analiz olarak erdem, tercih etme, isteme gibi kavramların yeniden analiz etmesi olarak ifade edilebilir. Ötanazi bağlamında ise yaşamın kutsallığı üzerine Aristoteles'in yaptığı tanımlamalar ele almaya değer görünmelidir.

Acıdan uzak ve adaletli bir yaşamın her insan yaşamı için kutsal sayılması gerektiğini vurgulayan Aristoteles, söz konusu hayat özellikle *theoria* yaşamı olduğunda daha kutlu ve daha tercih edilebilir bir yaşam olduğunu ifade eder.⁴ O halde bir tarafta acılar içinde ve adaletsiz bir yaşam diğer tarafta ise acılar ve ıstıraplar içerisinde bir yaşam söz konusu olduğunda insanın bunlardan uzak olanı seçeceği kaçınılmazdır. Bu durum yeniden erdem etiğinin ötanazi açısından olumlu ifadeler içerebileceğini bizlere gösterebilir. Nihayetinde akıl sahibi bir varlık olarak insanın acılar içinde bir yaşamdansa acıdan uzak bir yaşamı ve eğer bu mümkün değilse, onurlu bir ölümü seçmesinin etik sayılabileceği şeklinde yorumlanabilir. “İnsanların yaşamayı onlara rağmen seçtikleri pek çok şey var: sözgelişi hastalıklar, dayanılmaz acılar, kara günler. Öyle ki biri bize seçme hakkı verse, sırf bunlar yüzünden, doğmamış olmak daha baştan seçilecek bir şey olurdu, bu açık.

⁴ “Theoria Yaşamı'nın *telos*'u (sonu) Aristoteles'e göre mutluluk olarak tanımlanır. Mutluluk zaten çok belirli bir etkinlik (bir ruh etkinliği), bu yaşamdaki etkinliğin kendisi *theoria*, dolayısıyla *theorein* mutluluk, yani etkinliğin kendisi zaten mutluluk oluyor. O halde buna göre mutluluk bir etkinliğin peşi sıra oluşabilecek bir şey ya da bir durum değildir. Fakat *Nikomakhos'a Etik*'in tamamında baktığımızda mutluluk *theorein*'in de zorunlu olarak içinde bulunduğu kimi etkinlikler ile, bu etkinlikler aracılığıyla elde edilecek bir şey gibi gözüküyor.”

Ayrıca bizim çocukken sürdürdüğümüz yaşam; akıl taşıyan hiç kimse o günlere yeniden dönmek istemese gerek” (Aristoteles, 2020, s. 13).

6.SONUÇ

Ötanazinin tanımı ve türleri üzerine yapılan ayırım ile başlayan tartışma, Aristotelesçi erdem etiğinin temel kriterleri ile devam etmiş ve nihayetinde erdem etiğinin ötanazi problemine ne derece alan açacağı irdelenmiştir. Aristoteles etiği doğrultusunda ötanazi kararı veren kişi akılı-başındalık ve rasyonellik sıfatına uygun, rasyonel karar verebilme yetisine sahip ise ve verdiği karar ilkin kendi yaşamını bağlıyorsa ahlaki kabul edileceği sonucuna varılabilir. Kişinin kendisi için neyin daha iyi olacağını, neyin kendi yaşamı için doğru olmadığına karar vermesi gerekmektedir. Dolayısıyla rasyonelliği üzerinden ele alındığında insanın akılı başında olması ve kendi eylemlerini tercih ederek karar verebilme ayrıcalığı ötanazi için temel kriterlerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde istemli ötanazinin erdem etiği üzerinden ahlaki kabul edileceği sonucuna varılabilir.

İnsanın doğası gereği rasyonel karar verme yetisine sahip olması ötanazi açısından iki bakış açısı ile değerlendirilir: İlk olarak insanı doğası gereği diğer canlılardan ayırt eden en temel özellik olmasından, insanın doğasına uygun yaşam sürmesinden geçmesidir. İkincisi ise, ancak akılı başında bir insan kendisi için iyi olanı amaç edilebileceğinden dolayı eylemlerinin de temel kriteri olmasıdır. Ötanazi meselesi üzerinden de temel soru böylelikle şekillenmiş oldu: İnsan için herhangi başka bir iyinin söz konusu olmadığı durumlarda ya da artık daha iyiye ulaşamayacak ölçüde acı ve ıstırap içinde sürülen bir yaşam söz konusu olduğunda ölme kararı vermek insan için bir erek, yaşamının en nihai amacı sayılamaz mı? Tanımı gereği ötanaziyi de mutlu bir hayat sürmenin bir parçası en azından mutlu bir şekilde hayatı sonlandırma olarak ele alamaz mıyız?

Ötanazinin tanımlamasından ve günümüzdeki tartışmalar mahiyetinden hareketle de belirtmeli ki Aristotelesçi ahlak öğretisinde bu problem doğrudan doğruya ele alınmaz. Aristoteles’in etik ve politika çalışmalarında sıklıkla ölüm ve ölmeyi arzulama konuları tartışılır ancak bu tartışma ötanazi kapsamında yapılmaz (Zyl, 2000, s. 183). Bu çalışmada ötanazinin erdem etiği açısından ele alınmasının bir diğer önemli sebebi de erdemli bir yaşamın teleolojik ilkeleri bakımından ele alınması ve dolayısıyla kişinin refahı için ona yardım etmenin de erdemli bir davranış olarak tanımlanmasının mümkün olmasıdır. Her ne kadar çalışmanın ana hatları istemli ötanazinin etik olup olmaması sorusu üzerinden şekillenmiş olsa da teleolojik bir etik öğretisi olarak erdem teorisinin ötanazinin tanımı bakımından ele alınmaya değer olduğu da söylenmelidir. Aristoteles ötanaziye dair doğrudan bir bağlam geliştirmemiş ve akıl-eylem-iyi yaşam arasında verdiği bu tanım birliğine iyi ölümü dahil etmemiş olsa da eylemden sorumlu olma söz konusu olduğunda karar verme ve tercih etmeye alan açması onun

etik görüşünde ötanazinin kabul görmesi olarak yorumlanabilir. Ancak tam aksi bir yorumlama da mümkündür. En nihayetinde Aristoteles için de akıl insanı tanrısal kılan bir özellik ise akılsal yaşam insan yaşamının tanrısallığına karşılık gelir. Dolayısıyla Aristoteles ilkin bizdeki tanrısal olan şeye uygun yaşamayı bize ve onurumuza yaraşır olan özellik olarak işaret etmektedir. Bizde var olan akılsal yana uygun yaşamak için her şeyi yapmalıyız derken de tercih eden ve akli başında yaşama uygun olmak isteyen kişi olarak bundan vazgeçmemeliyiz (Aristoteles, 2009 , s. 208). O halde ötanaziye de kendi rasyonel ve akli başında yanımızın bir sonucu olarak ele almak pek ala mümkün görünmektedir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkarlı dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (2006). Metafizik . İstanbul : Sosyal Yayınlar .
- Aristoteles. (2009). Nikomakhos'a Etik . Ankara : Bilgesu Yayıncılık .
- Aristoteles. (2010). Politika. İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (2011). Ruh Üzerine . Ankara: Birleşik Yayınevi .
- Aristoteles. (2020). Eudemos'a Etik . Ankara: Bilgesu Yayınevi.
- Arslan, A. (2022). İlkçağ Felsefesi Tarihi 3: Aristoteles . İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .
- Basut, L. L. (2015). Mutluluk Bir Energeia mı Yoksa Entelekheia mı? Kaygı(24), 31-40.
- Bayraktaroğlu, H. C., & Özcan, Z. (2020, Haziran). Nikomakhos'a Etik Bağlamında Aristoteles'in Erdem Etiği. 29(1), 277-296.
- Bennett, Byard. (2001). Review of Emotion and Peace of Mind: From Stoic Agitation to Christian Temptation, by Richard Sorabji” (online: <https://bmcr.brynmawr.edu/2001/2001.10.38>). Bryn Mawr Classical Review, 2001.10.38.
- Copleston, F. (2013). Aristoteles . İstanbul : İdea Yayınevi .
- Erkızan, H. N. (2002, Kasım). Çağdaş Aristotelesçi Düşüncede İnsanın Bir Değer Varlığı Olarak Kavranımı. Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri , 235-248.
- Hatipoğlu, Elkatip, Sinem. (2014). Prohairesis in Aristotle and Epictetus: A Comparative Study. Kaygı (22), 45-64.
- Ketenci, T., & Topuz, M. (2013). Aristoteles ve Augustinus'un İnsan Anlayışları Üzerine. Kaygı, 1-18.
- Kuyurtar, E. (2007). Ötanazinin Ahlaksallığı. Felsefelogos, 32, 115-134.
- Ross, D. (2011). Aristotle. İstanbul : Kabalcı Yayınevi .
- Shaw, D. (2009). Euthanasia and Eudaimonia. Journal of Medical Ethics, 35(9), 530-533.
- Zyl, L. (2000). Death and Compassion: A Virtue-Based Approach to Euthanasia. Farnham: Ashgate .